FANONGONONGO MO'UNGAAFI KO PELORUS REEF #01 - 17/11/2026

LANU KULOKULA ki he kau Folau Tahi ke fakamama'o'aki e maile tahi 'e 2 mei Pelorus Reef.
LANU MATA ki he kainga 'o Tongatapu.
LANU MOLI ki he kau Fefolau'aki Vakapuna.

Ko e fanongonongo Fika 01 eni ki he mo'ungaafi ko Pelorus Reef 'i he Vahefonua Tongatapu.

Ko e mo'ungaafi ni ko e taha ia e ngaahi mo'ungaafi 'oku kei 'i lalo hifo 'i he fukahi tahi, 'a e sino'i mo'ungaafi mo hono ngoto'umu (caldera) (Fakatātā 1).Ko e tu'u'anga 'o e mo'ungaafi ni 'oku 'i he kilomita 'e 60 ki he Tonga-Tonga-Hihifo 'o e motu ko 'Ata, pea kilomita 'e 217 ki he Faka-Tonga-Hihifo 'o 'Eua, pea kilomita 'e 220 ki he tonga-hihifo 'o e motu ko Tongatapu (Fakatātā 2). Ko e fakamuimuitaha 'o e fakamatala ki he mapuna 'a e mo'ungaafi ni 'oku fakafuofua ki he ta'u 'e 11,700 kuohili pe ko e kuonga Pleistocene.

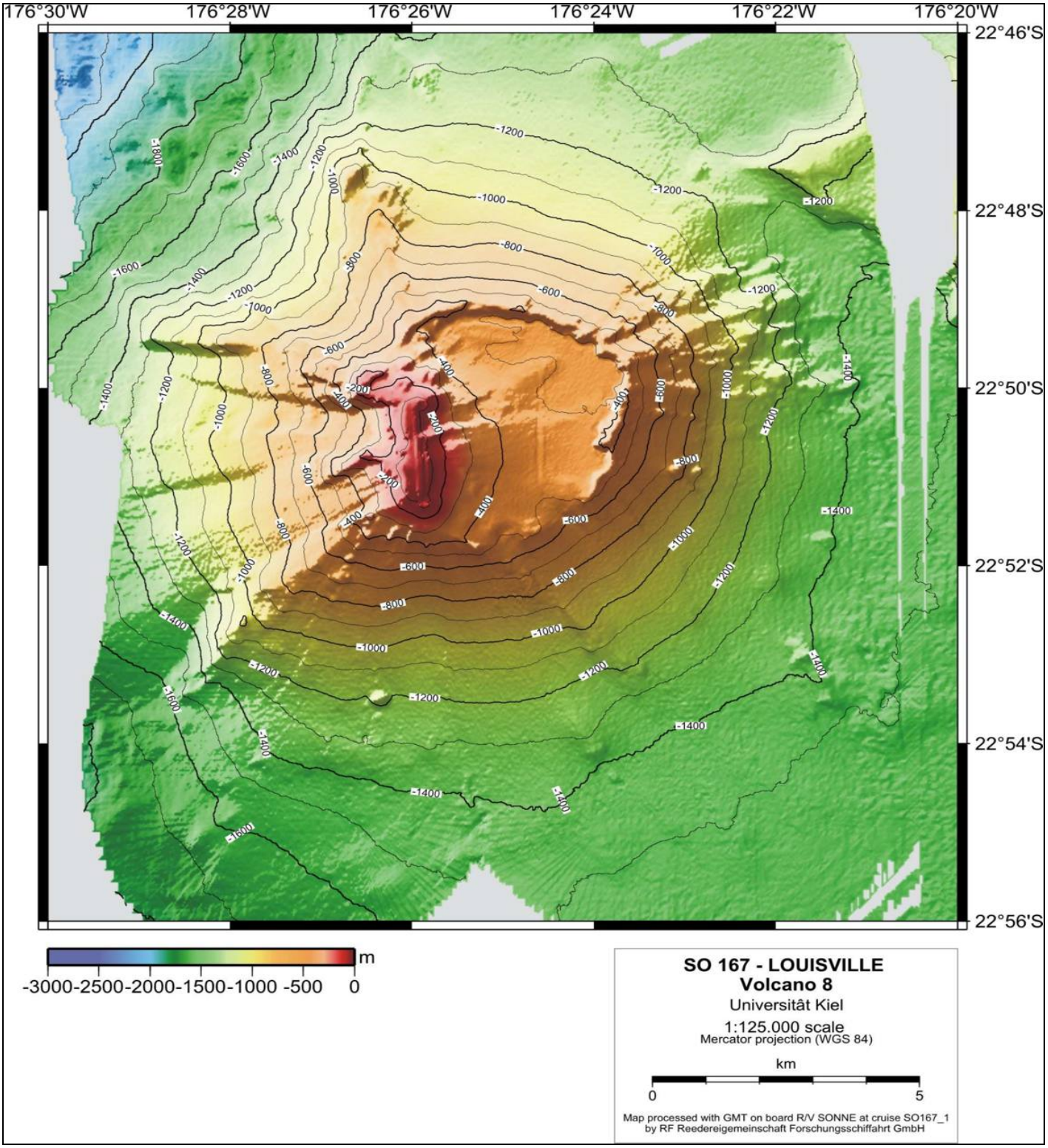
Na'e ma'u 'e he Va'a Sioloki 'o Tonga ha lipooti mei he ngaahi va'a ngāue fengāue'aki, fekau'aki mo e ngāngāue 'a e mo'ungaafi 'i he 'elia ni mei he 'aho 13 ki he 'aho 16 'o Nōvema 2026:

- Ko e ngaahi ngāngāue 'a e mo'ungaafi, na'a ne tukuange ai e mao mo e maka fōfō'anga
- Ko e ngaahi faka'ilonga 'o ha ongo 'i he feitu'u ni ko ha 'u'ulu 'o ha mo'ungaafi (hydroacoustics) .

'I he 'aho 13 ki he 'aho 16 'o Novema ai pe, na'e fakatokanga'i ai 'e he Va'a Ngaue Fakasioloki 'i hono to e vakai'i 'o e ngaahi 'ata satelaite NASA Worldview, ha ngaahi mapuna mao, mafana makehe (thermal anomaly), fakalanulanu 'a e tahi, pea mo e tekina 'a e fofo'anga 'i he feitu'u ko ia 'o e mo'ungaafi Pelorus Reef (Fakatātā 3).

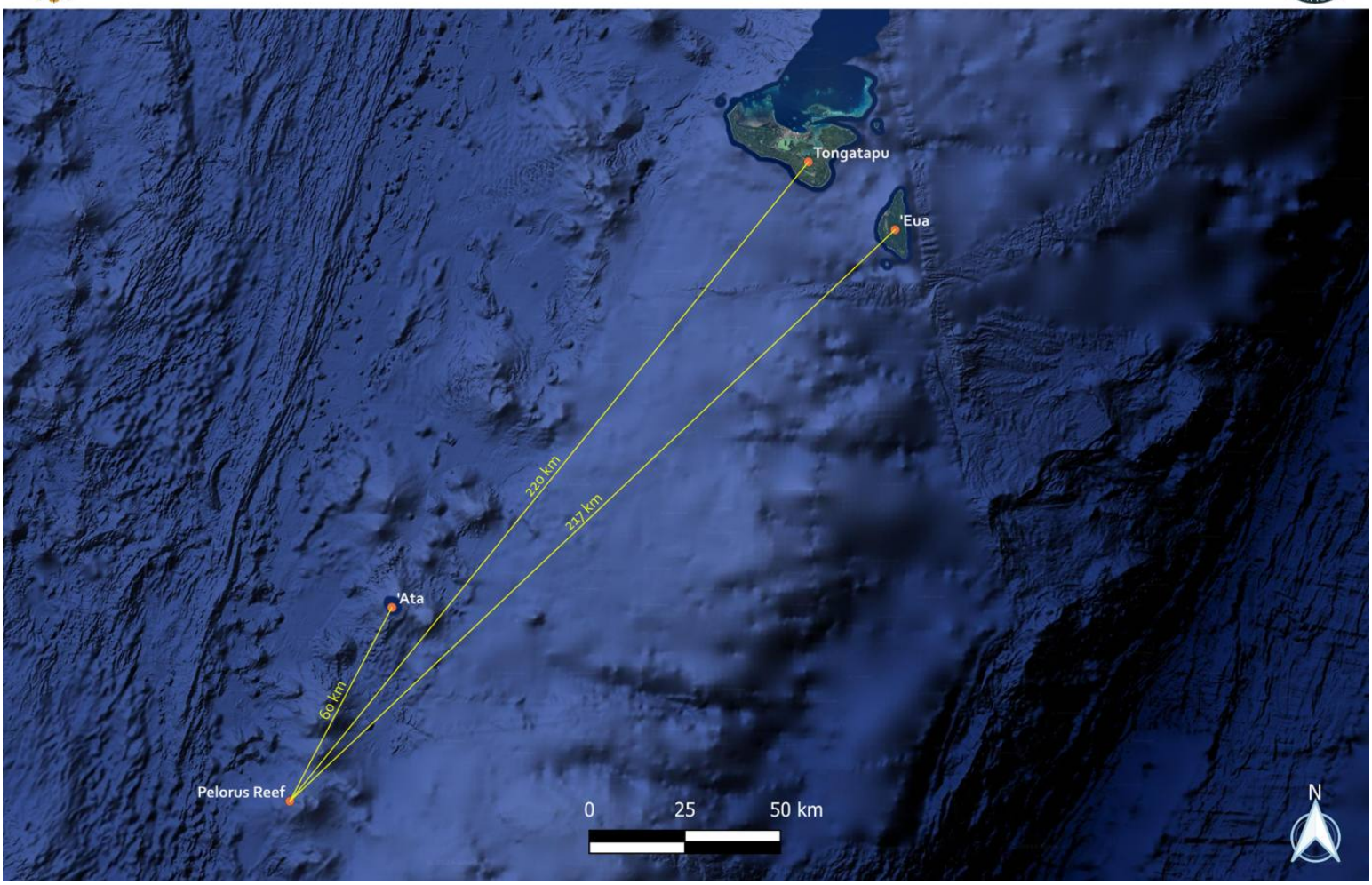
'E tuku atu aipe 'e he Va'a Sioloki 'a Tonga 'a e ngaahi fakamatala fakamuimui taha ki he Mo'ungaafi Pelorus Reef. Fakatokanga atu ki he kakai 'o e fonua mo e kau folau tahi ke fakamama'o mei he 'elia 'o Pelorus Reef.

Tuku atu 'e he Timi Vakai Mo'ungaafi
Va'a Sioloki/Va'a Koloa Fakaenatula
Potungaue Fonua, Savea, Palani Kolo mo e Koloa Fakaenatula.

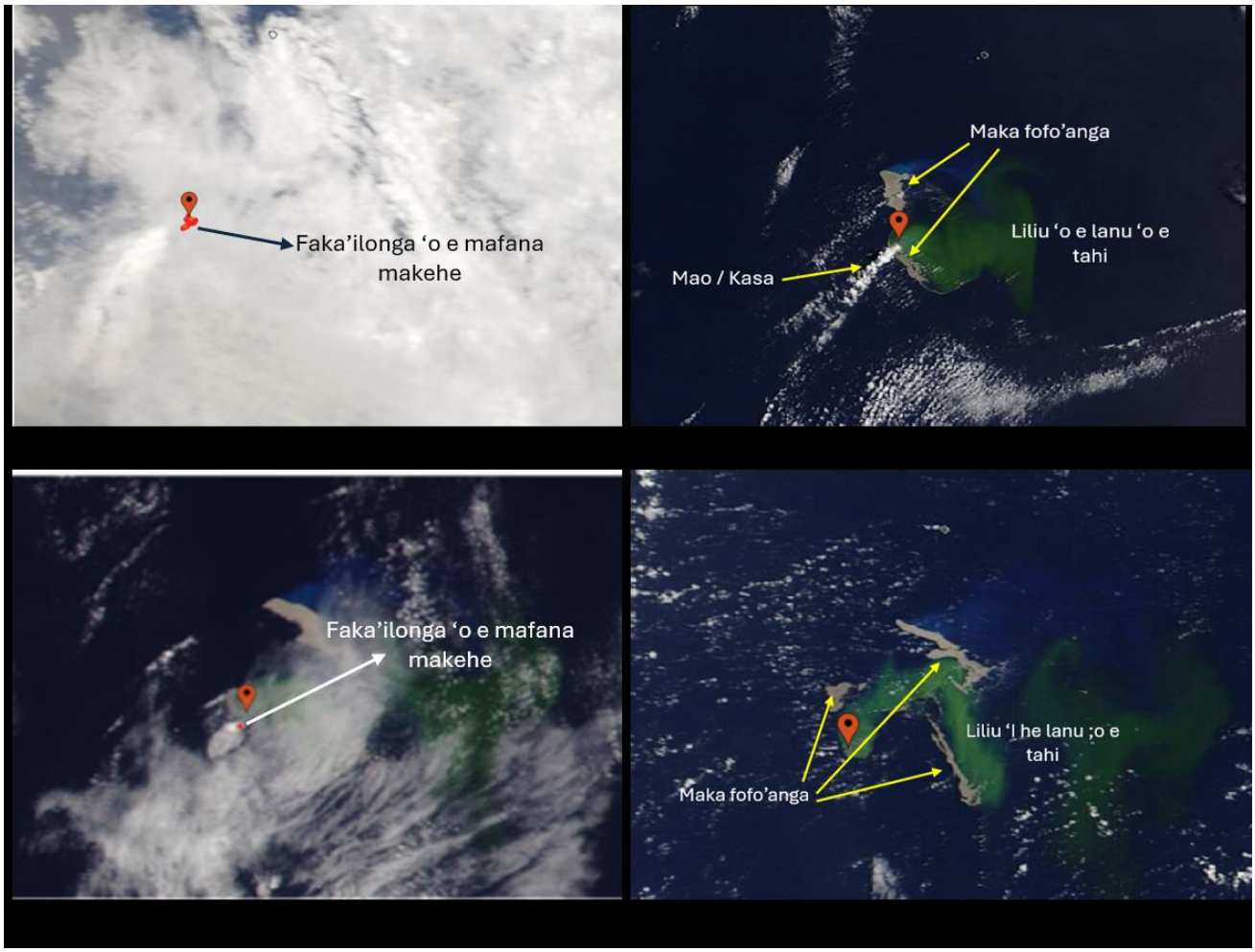

Fakatata 1: *Ko e mape ‘oku ne fakaha mai ‘a e lahi ‘o e mo’ungaafi Pelorus Reef ‘i he ‘ene ‘i tu’u kilisitahi.*

MAPE TU'U'ANGA 'O E MO'UNGAAFI KO PELORUS REEF

***Fakatata 2**: Ko e mape ko eni ‘oku ne fakaha atu ‘a e tu’u’anga ‘o e mo’ungaafi, pea mo ‘ene mama’o mei he motu ko ‘Ata (60km), Tongatapu (220 km), pea mo ‘Eua (217 km)*

Fakatata 3: *Ko e ngaahi 'imisi satelaite mei he NASA Worldview mei he 'aho 13 ki he 16 Novema, 'oku hā ai 'a e faka'ilonga 'o e māfana makehe (thermal anomalies) 'i he 'elia ni ('ata 'i 'olunga to'ohema, 'ata 'i lalo to'ohema), mapuna mao ('ata 'i 'olunga 'i he to'omata'u), fakalanulanu 'a e tahi ('ata 'i 'olunga to'omata'u, 'i lalo to'ohema, & 'i lalo to'omata'u), mo e maka fofo'anga ('ata 'i 'olunga to'omata'u, mo lalo 'i to'ohema).*